

Els actors de la recerca folklòrica

VICENT VIDAL LLORET

Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana

vicent.vidal@ua.es

TEMPORAL, Josep i Laura VILLALBA (ed.): *La recerca folklòrica: persones i institucions*, Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, 2012.

Els dies 18 i 19 de novembre de 2011 se celebrà a Sitges la VII Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics amb el tema «La recerca folklòrica: persones i institucions». L'objectiu era donar notícia i investigar l'obra i la trajectòria de persones i institucions que van participar des del segle XIX en la recerca i l'estudi del nostre patrimoni folklòric. Com a resultat d'aquesta trobada, al novembre de 2012 apareix *La recerca folklòrica: persones i institucions* a cura de Josep Temporal i Laura Villalba, el llibre dedicat a la memòria del dr. Josep Maria Pujol que en recull les 19 comunicacions que hi tingueren lloc. S'estructura en quatre blocs que agrupen els diferents estudis: (1) «Dones i folklore», (2) «La tasca folklorística al País Valencià», (3) «La tasca folklorística a Catalunya», i (4) «La tasca folklorística a les Illes Balears».

El primer bloc, «Dones i folklore», indaga en els treballs folklòrics duts a terme per dones, una tasca insuficientment coneguda i que amb aquests estudis hom podrà reconstruir i endinsar-s'hi. S'enceta el bloc amb «Les aportacions al feminisme de les folkloristes Maria Gràcia Bassa i Maria Baldó», de Montserrat Palau (URV), que presenta l'activitat de dues folkloristes i mestres catalanes, Maria Gràcia i Maria Baldó, de les quals se n'inclou fotografia. Deixebles de Rossend Serra i Pagès a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona, l'activitat d'aquestes folkloristes va estar vinculada amb el feminisme i el catalanisme burgès de principi del segle XX i, per tant, també amb el model de dona que s'hi proposava. Segueix l'article de Laura Villalba (URV), «La dona catalana i els estudis folklòrics a principis dels segle XX: recuperant les genealogies perdudes», en què mostra una part de la recerca que duu a terme des de 2010 a l'entorn d'un treball de buidatge de tretze publicacions catalanes que han aportat dades sobre un llarg llistat de dones que, en major o menor mesura, es dedicaren a principis del segle XX a la col·lecció, i en alguns casos traducció, de materials diversos procedents de la tradició oral. Aquest article es pot posar en relació amb el que tanca el bloc, «L'aportació de les dones folkloristes a la revista *Arxiu de Tradicions Populars*, de Carme Oriol (URV), en què es fa un buidatge exhaustiu de la contribució femenina a la revista *Arxiu de Tradicions Populars* (1928-1935). En total, Oriol hi detecta 32 dones que participen bé aportant materials folklòrics diversos, bé amb estudis monogràfics, o bé se'n dona notícia sobre conferències i publica-

cions. En el terreny de les institucions, Dolors Llopart (Museu Etnològic de Barcelona) i Roser Ros (URL) revisen, a l'article immediatament anterior, «Dona i folklore. Apunts per a l'estudi del folklore compilat per dones a cavall de finals de segle XIX i les primeries del segle XX», la comesa folklòrica de quatre entitats culturals cabdals que van saber incitar a l'estudi i la compilació de materials folklòrics a les alumnes o participants: l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona, l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona, el Centre Excursionista de Catalunya i l'Esbart Català de Dansaires.

Si el terreny de la dona i el folklore és encara poc explorat a casa nostra, no ho és menys l'anàlisi de la història del folklore al País Valencià. Els quatre articles aplegats en el bloc que s'hi dedica, «La tasca folklorística al País Valencià», reïxen en aquest sentit i cal agrair-ne la llum que hi ofereixen els autors. «Llengua, folklore i ensenyament: una aproximació a l'obra etnopoètica de Josep Bataller Calderón», d'Alexandre Bataller (UV), examina l'obra etnopoètica del mestre Josep Bataller (1940), impagable per al folklore valencià i sempre compromès amb l'ensenyament i la llengua. En divideix l'obra en tres blocs: dos basats en la compilació folklòrica (de jocs infantils, d'una banda, i de narrativa oral popular, de l'altra) i un immens estudi acadèmic, *Les rondalles valencianes*, de reflexió teòrica i catalogació. En l'article següent, «Els folkloristes voluntariosos de Castelló», de Tomàs Escuder (GEE), ens remuntem a principi del segle XX, en què es funda la Societat Castellonenca de Cultura que, entre altres matèries, i a través del seu *Butlletí* i dels seus col·laboradors «voluntariosos», es dedicarà a coordinar i estimular esforços per a la recollida de material folklòric. Tot seguit, M. Jesús i Anna Francés (UA) presenten, a «La recerca folklòrica: Joaquim González i Caturla i les seues rondalles», l'obra rondallística de l'escriptor —i confés deixeble d'Enric Valor— Joaquim González i Caturla (1951), que precisament s'inicià com a narrador amb la literaturització de rondalles que ell mateix arplegà a l'Alacantí i al Baix Vinalopó. Clou el bloc Joan Borja (UA), que ens sorprèn amb «Sara Llorens i Carreres i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya: dades a propòsit d'unes *Llegendes alacantines* inèdites», un extens i documentat treball que presenta una obra inèdita de la gran folklorista catalana Sara Llorens (1881-1954), que fins ara havia passat inadvertida: es tracta d'unes *Llegendes alacantines* que la pinetencina confegí gràcies a uns informants valencians que treballaren la terra a Catalunya, amb els descendents dels quals Borja s'entrevista. Com l'investigador assenyala, això obliga a reconsiderar l'obra folklòrica de Llorens, d'una banda, i del llegat etnopoètic valencià, de l'altra.

El tercer bloc, «La tasca folklorística a Catalunya», complementa, de fet, el primer, «Dones i folklore», en tant que les dones estudiades són fonamentalment del Principat. A «Josep M. Banús i Sans (1893-1972) i la seva aportació a la recerca folklòrica reusenca» Agnès Toda (URV) dóna a conèixer l'aportació de l'escriptor reusenc en el camp de la recerca i la difusió del folklore a través de les intervencions radiofòniques a Ràdio Reus entre 1952 i 1953 publicades al llibre *Del Reus de antaño* (1955). Segueix l'article de Josefina Roma (UB), «Sara Llo-

rens i les llegendes de les baixades als inferns», en què la investigadora relaciona un conjunt de narracions sobre la baixada als inferns recollides per Sara Llorens i les compara amb rondalles i altres narracions d'anada al Més Enllà. El tercer i darrer article d'aquest bloc, «Folkloristes excursionistes: el cas de Ramon Arabia i Solanas», de Mònica Sales (URV), ressegueix la figura de Ramon Arabia (1850-1902) dins del que es coneix com el moviment excursionista de les acaballes del segle XIX, un excursionisme intel·lectual que tingué un paper bàsic per al desenvolupament del folklore català. Apunts biogràfics, reflexions sobre el treball d'Arabia entre l'excursionisme i el folklore i un inventari dels materials localitzats (notícies, ressenyes i materials compilats) demostren la importància d'aquest autor com a folklorista al si de l'excursionisme català.

El bloc més extens és, sens dubte, el quart, dedicat a «La tasca folklorística a les Illes Balears», tant la duta a terme pels estudiosos i folkloristes de les Illes com també la que van realitzar estrangers que s'interessaren per la cultura popular balear. Tomàs Vibot (UIB) obre aquest bloc amb l'article «Aportació de l'erudit arxiver Estanislau de K. Aguiló als estudis folklòrics», en què, al costat d'uns apunts biogràfics d'Estanislau de Kotska Aguiló (1859-1917), trobarem un acostament a l'obra d'aquest home de cultura, que en el terreny folklòric es materialitza en dos articles: «Un'altre versió de la Sibilla» (1902) i «La Comtesa Lleyal. Fragment d'una versió catalana de l'antigua llegenda correguda ab el nom De la Emperatriu de Roma. Text del segle XV» (1903). A continuació, Caterina Valriu (GREIB-UIB), a «Els folkloristes estrangers a les Illes Balears (segles XIX i XX): a la recerca de l'exotisme?», es planteja quines degueren ser les motivacions i els objectius d'aquells estrangers que, des de final del segle XIX fins avui, s'interessen per la cultura i les tradicions de les illes Balears i Pitiüesses. Més enllà de la tasca de l'Arxiduc Lluís Salvador i el seu equip, els treballs han estat individuals i sobre temes puntuals, generalment poc difosos, de qualitat molt diversa però de gran interès per les noves perspectives que suposa una òptica exterior. Continua l'article de Jaume Guiscafrè (UIB), «Mateu Obrador, folklorista», en el qual fa una anàlisi de la relació d'Obrador (1852-1909) amb el folklore. Guiscafrè en ressenya les quatre vessants: la creació poètica d'inspiració popular, la traducció de material folklòric, la recopilació i la teorització i divulgació. Per la seva banda, Margalida Coll (GREIB-UIB) estudia el paper d'Andreu Ferrer i Ginard (1887-1975) sobretot com a artífex de la revista *Tresor dels Avis* a «La revista *Tresor dels Avis* i la tasca d'Andreu Ferrer i Ginard», i examina aquesta revista com a projecte folklòric que, per bé que no obtingué la resposta esperada, fou un bon intent per connectar les personalitats dedicades al folklore d'una manera ordenada i coordinada. Aquest autor és també motiu de l'estudi següent, «Andreu Ferrer i Ginard i les cançons que recollí a Menorca en 1927», a càrrec de Natàlia Sans i Margalida Coll (GREIB-UIB), tractat ara des del marc de les missions de cerca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a Menorca els anys 1927 i 1932. Encara que no es conserva la memòria de la primera missió, se'n conserven dades sobre els informants i les dates i poblacions visitades, cosa que ha permès entrevistar persones

amb alguna relació directa amb aquells informants. A «Un folklorista de Lluçmajor (Mallorca). Sebastià Cardell i Tomàs», Miquel Sbert (GEE) reivindica la figura de Sebastià Cardell i Tomàs (1921) especialment per les seves *Cançons populars mallorquines recollides, classificades i ordenades per Sebastià Cardell i Tomàs* (1988), una col·lecció de cançons de tradició oral que recollí, ordenà, catalogà i imprimí l'any 1952. Una altra figura rellevant per al folklore de les Illes és Francesc d'Albranca, la trajectòria del qual és analitzada per Pilar Arnau (UIB) a «Aproximació succinta a Francesc d'Albranca (Francesc Camps i Mercadal), metge i folklorista menorquí». Aquest personatge, d'influència alcoveriana, aprofità la seva condició de metge per recollir materials lingüístics i folklòrics sempre amb esperit romàntic, cosa que implicava triar una de moltes versions i tendir a una certa idealització de la tradició i la ruralia que es traduïa en una valoració emotiva però poc objectiva del folklore, amb un fort component moral conservador. Per últim, a «Versions eivissenca i mallorquina de la rondalla ATU 1685: "En Pere Bambo" de Castelló i "Un festejador" d'Alcover», M. Magdalena Gelabert (Institució Pública Antoni M. Alcover-GREIB) compara dues rondalles que versionen el tipus ATU 1685, l'una recollida per A. M. Alcover (1862-1932), principal recol·lector de rondalles de Mallorca, i l'altra per Joan Castelló Guasch (1911-1984), principal compilador de rondalles de les Pitiüesses. Malgrat les diverses diferències considerables (pel que fa als detalls, a alguna qüestió estructural i als personatges), ambdues rondalles comparteixen els tipus principals, l'aparició de fórmules d'inici, el nom del protagonista i un estil ric i farcit d'expressions populars.

Fet i fet, els investigadors que han col·laborat en aquest volum tot just escriuen una part fonamental de la història de la nostra cultura. Parlar de persones i institucions en el folklore és un reconeixement explícit a un treball no sempre ben recompensat, que no sempre tingué èxit, que no sempre s'ha entès, que no sempre ha gaudit dels mitjans adequats... però sense el qual la nostra història cultural i, doncs, la nostra identitat col·lectiva seria incompleta. De més a més, la consolidació d'una matèria és efectiva quan es pot permetre l'anàlisi introspectiva en el temps, de manera que aquest volum mostra de nou que el folklore compta amb una maduresa més que suficient a casa nostra. Rebem feliçment el llibre, per tant, i confiem que els estudis sobre els principals actors en el folklore continuaran amb un encert i un rigor científic semblant.